Državno natjecanje iz fizike 2019/2020

19.-20. studeni 2020.

Rješenja i smjernice za bodovanje

Srednje škole – 1. grupa

1. zadatak (17 bodova)

Postavimo koordinatnu sustav tako da je x os prema desno, a y os prema dolje. Ishodište koordinatnog sustava neka je u točki u kojoj se pikula odvaja od horizontalne podloge. Za gibanje u x i y smjeru možemo pisati:

$x(t) = v_0 t$, **(1 bod)**

$y(t) = \dfrac{1}{2} g t^2$. **(1 bod)**

Možemo izračunati horizontalni pomak pikule u tenucima kada se pikula nalazi na visini pojedine stepenice. Stepenice brojimo od tla prema gore. Iz druge jednadžbe izrazimo vrijeme:

$t = \sqrt{\dfrac{2y}{g}}$

i uvrstimo u prvu jednadžbu:

$x(y) = v_0 \sqrt{\dfrac{2y}{g}}$.

stepenica	y (m)	x (m)	rub stepenice (m)
7.	0.25	0.63	0.3
6.	0.50	0.89	0.6
5.	0.75	1.04	0.9
4.	1.00	1.25	1.2
3.	1.25	1.40	1.5

Zaključujemo da će pikula pasti na treću stepenicu od tla. **(4 boda)** Gibanje pikule možemo podijeliti u tri etape: od vrha stepenica do 3. stepenice, od 3. stepenice do najviše točke putanje i zatim od najviše točke putanje do pada na tlo. Vrijeme potrebno za svaku etapu jednako je:

$y_1 = 1.25\ \mathrm{m} = \dfrac{1}{2} g t_1^2 \ \Rightarrow\ t_1 = \sqrt{\dfrac{2 \cdot 1.25\ \mathrm{m}}{g}} = 0.5\ \mathrm{s}$. **(1 bod)**

Pikula se elastično sudara sa stepenicom što znači da nakon sudara y komponenta brzine pikule mijenja smjer, dok x komponenta brzine ostaje nepromijenjena. Vrijeme potrebno pikuli do najviše točke putanje t_2 jednako je vremenu t_1 radi simetrije problema. **(1 bod)**

Vrijeme pada s najviše točke putanje na tlo jednako je:

$y_3 = 2.0\ \mathrm{m} = \dfrac{1}{2} g t_3^2 \ \Rightarrow\ t_1 = \sqrt{\dfrac{2 \cdot 2.0\ \mathrm{m}}{g}} = 0.633\ \mathrm{s}$. **(1 bod)**

Prema tome, ukupno vrijeme leta jednako je $t_{ukupno} = t_1 + t_2 + t_3 = 1.633$ s. **(1 bod)**

Ukupna horizontalna udaljenost, koju prijeđe pikula, jednaka je:

$x_{ukupno} = v_0 \cdot t_{ukupno} = 4.57$ m, **(2 boda)**

a udaljenost od podnožja stepenica jednaka je: $x_{ukupno} - 7 \cdot 0.3\ \mathrm{m} = 2.47$ m. **(1 bod)**

Brzinu v u trenutku pada na tlo možemo izračunati pomoću zakona očuvanja energije:

$E_{pocetna} = E_{konacna}$,

$\dfrac{1}{2} m v_0^2 + m g h_{ukupno} = \dfrac{1}{2} m v^2$,

$v = \sqrt{v_0^2 + 2gh} = 6.92$ m/s. **(2 boda)**
Putanja pikule prikazana je na slici. **(2 boda)**

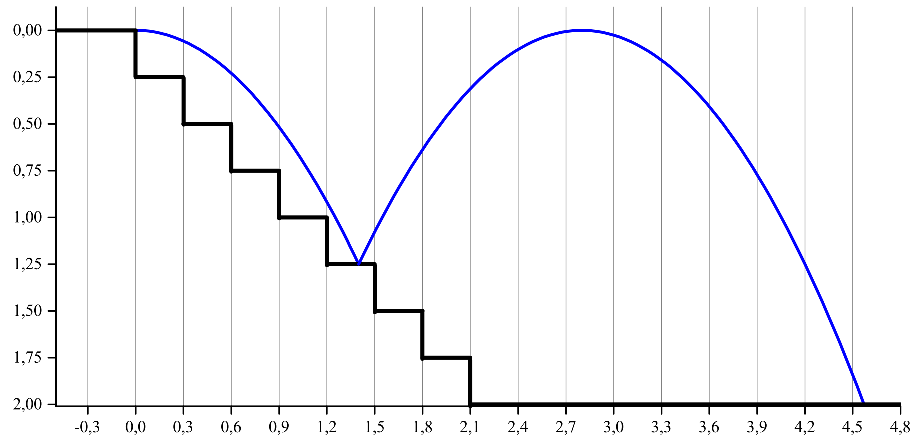

2. zadatak (18 bodova)

Sve sile, koje djeluju na malo tijelo za vrijeme jednoliko ubrzanog gibnja kosine, prikazane su na slici desno u sustavu kosine (skica: **2 boda**). Drugi Newtonov zakon možemo napisati za smjer paralelno kosini i smjer okomito na kosinu:

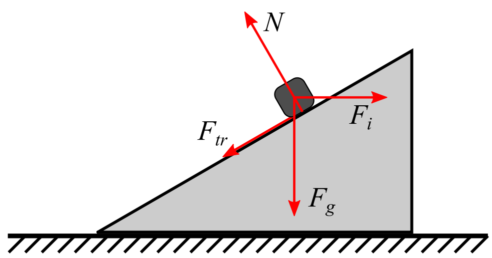

$ma_1 = \frac{\sqrt{3}}{2}F_i - \frac{1}{2}mg - F_{tr}$, **(1 bod)**

$0 = N - \frac{\sqrt{3}}{2}mg - \frac{1}{2}F_i$. **(1 bod)**

Inercijalna sila F_i jednaka je umnošku mase malog tijela i ubrzanja kosine a. **(1 bod)**
Sila trenja jednaka je:
$F_{tr} = \mu N$. **(1 bod)**
Iz druge jednadžbe slijedi:
$N = \frac{\sqrt{3}}{2}mg + \frac{1}{2}ma.$
Uvrštavanjem u prvu jednadžbu dobije se:
$ma_1 = \frac{\sqrt{3}}{2}ma - \frac{1}{2}mg - \mu\frac{\sqrt{3}}{2}mg - \mu\frac{1}{2}ma.$
Sređivanjem se za ubrzanje malog tijela dobije:
$a_1 = \frac{1}{2}\left(\left(\sqrt{3} - \mu\right)a - \left(1 + \mu\sqrt{3}\right)g\right)$. **(2 boda)**

Za vrijeme jednolikog gibanja kosine na malo tijelo na kosini djeluju sile prikazane na slici desno (skice: **1 bod**). Drugi Newtonov zakon za smjer paralelno kosini i okomito na kosinu glasi:

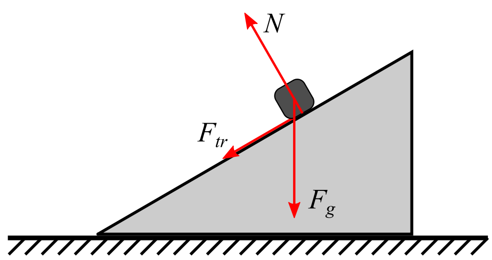

$ma_2 = -\frac{1}{2}mg - F_{tr}$, **(1 bod)**

$0 = N - \frac{\sqrt{3}}{2}mg$. **(1 bod)**

Sila trenja u ovom slučaju je jednaka:

$F_{tr} = \mu N = \mu \frac{\sqrt{3}}{2} mg.$
Uvrštavanjem u prvu jednadžbu dobije se:
$ma_2 = -\frac{1}{2}mg - \mu\frac{\sqrt{3}}{2}mg,$
$a_2 = -\frac{1}{2}\left(1 + \mu\sqrt{3}\right)g,$
$a_2 = -6.6\ \mathrm{m/s^2}.$ **(2 boda)**
Negativan predznak ubrzanja a_2 označava da je smjer ubrzanja niz kosinu, odnosno da se malo tijelo giba jednoliko usporeno do zaustavljanja. Iz uvjeta zadatka možemo odrediti početnu brzinu ovog jednoliko usporenog gibanja:
$s_2 = \frac{1}{4}l = 0.5\ \mathrm{m} = \frac{v_0^2}{2a_2},$
$v_0 = \sqrt{2s_2a_2} = 2.57\ \mathrm{m/s}.$ **(2 boda)**
Ovu brzinu tijelo ima na kraju prvog dijela gibanja koje je jednoliko ubrzano uz kosinu. Vrijedi:
$s_1 = \frac{3}{4}l = 1.5\ \mathrm{m} = \frac{v_0^2}{2a_1}.$
Slijedi da je ubrzanje a_1 jednako:
$a_1 = \frac{v_0^2}{2s_1} = \frac{2s_2a_2}{2s_1} = \frac{s_2}{s_1}a_2 = \frac{1}{3}a_2 = 2.2\ \mathrm{m/s^2}.$ **(2 boda)**
Sada možemo izračunati ubrzanje kosine a:
$a = \frac{2a_1 + \left(1 + \mu\sqrt{3}\right)g}{\sqrt{3} - \mu},$
$a = \frac{\frac{1}{3}\left(1 + \mu\sqrt{3}\right)g + \left(1 + \mu\sqrt{3}\right)g}{\sqrt{3} - \mu},$
$a = \frac{4}{3} \cdot \frac{1 + \mu\sqrt{3}}{\sqrt{3} - \mu}g = a = 11.5\ \mathrm{m/s^2}.$ **(1 bod)**

3. zadatak (17 bodova)

U slučaju kada je $\alpha \ll$ kroz valjak će proći neutroni brzine v_0 takve da je vrijeme prolaska neutrona duljinom valjka jednako vremenu u kojem se valjak zakrene za kut β. Prema tome, vrijedi:
$d = v_0\Delta t,$ **(2 boda)**
$\beta = \omega\Delta t.$ **(2 boda)**
Iz druge jednadžbe izrazimo Δt i uvrstimo u prvu:
$v_0 = \frac{d\omega}{\beta} = \frac{0.56\ \mathrm{m} \cdot 90 \cdot 2\pi\ \mathrm{rad/s}}{24 \cdot \frac{\pi}{180}} = 756\ \mathrm{m/s}.$ **(3 boda)**
Minimalna brzina neutrona koji prolaze kroz valjak određena je uvjetom:
$d = v_{min}\Delta t',$ **(1 bod)**
$\beta + \alpha = \omega\Delta t'.$ **(2 boda)**
Maksimalna brzina neutrona koji prolaze kroz valjak određena je uvjetom:
$d = v_{max}\Delta t'',$ **(1 bod)**
$\beta - \alpha = \omega\Delta t''.$ **(2 boda)**
Slijedi:

$$\Delta v = v_{max} - v_{min} = d\left(\frac{1}{\Delta t''} - \frac{1}{\Delta t'}\right) = d\omega\left(\frac{1}{\beta-\alpha} - \frac{1}{\beta+\alpha}\right) = d\omega\frac{2\alpha}{\beta^2-\alpha^2} = \frac{d\omega}{\beta^2}\frac{2\alpha}{1-\left(\frac{\alpha}{\beta}\right)^2} \approx$$

$$\frac{2d\omega\alpha}{\beta} = v_0\frac{2\alpha}{\beta}.$$

Prema tome, traženi omjer je jednak:

$\frac{\Delta v}{v_0} = \frac{2\alpha}{\beta} = 0.175.$ **(4 boda)**

4. zadatak (18 bodova)

Najprije možemo izračunati vrijeme slobodnog pada s visine $h = 5$ m:

$h = \frac{1}{2}gt^2 \;\Rightarrow\; t = \sqrt{\frac{2h}{g}} = 1$ s. **(2 boda)**

S obzirom na to da je vrijeme pada jabuke kraće od vremena slobodnog pada zaključujemo da je jabuka u početnom trenutku imala komponentu brzine vertikalno prema dolje. **(1 bod)** Također, s obzirom na to da je jabuka pala na određenoj horizontalnoj udaljenosti od početnog položaja zaključujemo da je u početnom trenutku imala i horizontalnu komponentu brzine. **(1 bod)** Komponente brzine izračunamo na način:

$d = v_x t_{pad} \;\Rightarrow\; v_x = \frac{d}{t_{pad}} = \frac{1.8\text{ m}}{0.8\text{ s}} = 2.25$ m/s. **(2 boda)**

$h = v_y t_{pad} + = \frac{1}{2}gt_{pad}^2 \;\Rightarrow\; v_y = \frac{h}{t_{pad}} - \frac{1}{2}gt_{pad} = 2.25$ m/s. **(2 boda)**

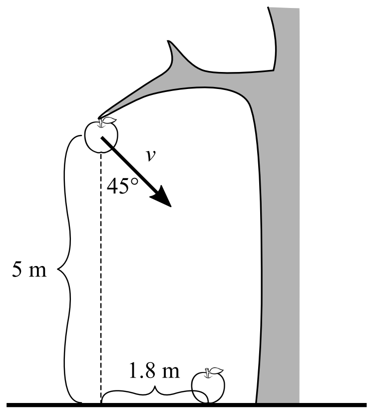

Vidimo da su x i y komponenta brzine jabuke na početku padanje jednake, što znači da je smjer brzine 45° u odnosu na horizontalu prema dolje (vidi sliku). **(1 bod)**

Brzinu kuglice u trenutku neposredno prije sudara s jabukom izračunamo pomoću zakona očuvanja količine gibanja:

$m_{kuglica}\vec{v}_{kuglica} = (m_{kuglica} + m_{jabuka})\,\vec{v}$, **(2 boda)**

gdje je $\vec{v} = v_x\hat{x} - v_y\hat{y} = 2.25\text{ m/s}\,(\hat{x} - \hat{y})$,a iznos brzine je $v = \sqrt{v_x^2 + v_y^2} = 3.18$ m/s. **(1 bod)**

Smjer brzine kuglice neposredno prije sudara s jabukom je također 45° u odnosu na horizontalu prema dolje. Slijedi:

$\vec{v}_{kuglica} = \frac{m_{kuglica} + m_{jabuka}}{m_{kuglica}}(v_x\hat{x} - v_y\hat{y}) = \frac{50 + 400}{50} \cdot 2.25\text{ m/s}\,(\hat{x} - \hat{y}) = 20.25\text{ m/s}\,(\hat{x} - \hat{y}).$

$v_{kuglica} = \sqrt{2} \cdot 20.25\text{ m/s} = 28.6$ m/s. **(2 boda)**

Ukupna energija kuglice neposredno prije sudara s jabukom jednaka je elastičnoj energiji praćke na početku:

$\frac{1}{2}k\Delta l^2 = \frac{1}{2}m_{kuglica}v_{kuglica}^2 + m_{kuglica}gh,$ **(2 boda)**

gdje je $\Delta l = 1.8l_0 - l_0 = 0.8l_0 = 0.4$ m produljenje elastične trake.

Slijedi da je konstanta elastičnosti jednaka:

$k = \frac{m_{kuglica}}{\Delta l^2}\left(v_{kuglica}^2 + 2gh\right) = 288$ N/m. **(2 boda)**